

משרד החינוך
האגף לתרבות תורנית

מדי חודש בחודשו

עורך: אריה וינברגר

גיליון 178 - אדר א'-אדר ב'-ניסן התשס"ח

עריכה: הרב אריה וינברגר

ייעוץ: חנה תובל מרמלשטיין

עיצוב עטיפה, סדר וגרפיקה: סטודיו "שושנה שחר"

הוצאה לאור: מחלקת הפירסומים, משרד החינוך

כתובת למכתבים: הרב אריה וינברגר, האגף לתרבות תורנית, משרד החינוך

רח' כנפי נשרים 22, ירושלים 95464

אתר האינטרנט של האגף לתרבות תורנית: www.education.gov.il/toranit

© כל הזכויות שמורות

נא לשמור על קדושת הגיליון

ירושלים, אדר-ניסן התשס"ח

תוכן העניינים

5	תאריכים ומאורעות בחודשי אדר א'-אדר ב'-ניסן
22	בדרך האתרים - מס' 21 - ד"ר עמנואל בן נאה
25	חומר עיוני למדריכה
25	1. "שמור את חודש האביב" - ד"ר אברהם גוטליב
26	2. כשהכול חשוך
27	3. מעשה מופלא ברב חיים ספוסי זצוק"ל - שמעון בן יוסף
28	דינים
28	א. מדיני פורים - קריאת המגילה
30	ב. מהלכות פסח
32	לוח המודעות מס' 160 - תשבץ אדר-ניסן - שילה הרשושנים
33	ספיס קהילות ישראל - יהודי יוון - חלק ד' - שמחה סיאני
37	פעולות
37	א. שנה שביעית
40	ב. פורים
44	ג. פסח
50	ד. פרשיות החודש
51	מלאכות יד - מלכה אהרונסון
51	לפורים
54	לפסח
57	חומר עזר
57	לפורים
58	לפסח
60	פתרונות לחידונים

(אירועים ואתרים)

חודש אדר

הקדמה

שם החודש - אדר ב הוא החודש השלושה עשר מניסן על פי מניין החודשים במקרא, והוא החותם את חודשי השנה. השנה היא שנה מעוברת, שבה מוסיפים חודש לחודשי השנה, והוא חודש אדר ב. בני ישראל שעלו מבבל קראו לו בשם הארמי אדר שמקורו במילה הארמית "אדרו" שמשמעותה לפי דעה אחת - גורן, ומדרשו של השם - חודש שמכינים בו את הגרנות לקראת בוא האביב. לפי דעה אחרת משמעות השם - קודר ומעונן ונדרש מובנו כלפי חודשי החורף המסתיימים באדר. יש המפרשים את השם אדר מהמילה העברית "הדר", שכן נהדר חודש זה בטבע הארץ ואין לך חודש בחודשי השנה שהשמחה טבועה בו יותר מאשר אדר, ראשית מפני ימי הפורים ושנית מפני היותו חודש מבשר אביב ושכנו של ניסן, ראש וראשון לחודשי השנה.

מיעוט ימי שמש: למרות שהיום מתארך, עדיין החורף בעיצומו, רבים ימי העננות והגשם. במקורות מוסברת תופעת "העלמות השמש" כדבר חיובי: "טבת שבט ואדר מהלכת (השמש) במדבר (ולא בארץ הנושבת) שלא לייבש את הזרעים" (בבלי, פסחים צד, ע"ב).

מזל החודש - דגים

מזלו של אדר הוא דגים, כי בחודש זה פרים ורבים הדגים בנהרות ובאגמים, והדגים חיים בים והנם מכוסים מעין רואה, לפיכך שולטת בהם ברכה מרובה. שכל דבר הסמוי מן העין שורה בו ברכה.

על פי "הגאולה בסוד חודשי השנה", ד"ר ש"ז כהנא

אירועים

א באדר ב תשס"ח - פרשת פקודי - שבת שקלים, הראשונה מבין ארבע הפרשיות.

שבת זו חלה השנה בראש חודש אדר ב, בה מוציאים שלושה ספרי תורה, בראשון קוראים את פרשת השבוע ובשני קוראים את קריאת התורה לראש חודש מתוך פרשת פנחס ובשלישי את הקריאה המיוחדת לשבת שקלים בפרשת כי תשא (שמות ל), בה מדובר על התרמת השקלים שנעשתה בימי המקדש. תרומת השקלים ניתנה פעם אחת בשנה ונועדה לתחזק את בית המקדש, ולפקוד את העם על ידי ספירת מחצית השקל שנתן כל אחד ואחד.

ג באדר תשמ"ז (1987) - יהונתן (ג'ונתן) פולארד נידון בארה"ב למאסר עולם באשמת ריגול למען ישראל.

יהונתן פולארד, הוא יהודי אמריקני שעבד כאנליסט בשירות המודיעין של חיל הים האמריקני. באמצע שנות ה-80 (בשנים 1983-1984), גילה פולארד שגורמים מסויימים במערך הביטחון הלאומי בארה"ב מונעים במכוון מידע החיוני לביטחונה של ישראל.

בהתאם למיזכר ההבנות מ-1983 בין שתי המדינות, ישראל הייתה זכאית מבחינה חוקית למידע חיוני זה. במידע שנמנע מישראל נכללו יכולות הלחימה הגרעינית, הביולוגית והכימית של סוריה, עיראק, לוב ואיראן, שפותחו במטרה לשמש כנגד ישראל, וכן מידע על פיתוח טילים באליסטיים על ידי מדינות אלה ועל מיתקפות טרור המתוכננות כנגד מטרות ישראליות-אזרחיות.

בסופו של דבר נוצר קשר בין פולארד ושירות הביטחון הישראלי ופולארד העביר מידע חשוב זה ישירות לישראל.

יהונתן פולארד נתפס ונעצר בארצות-הברית אך לא נערך לו משפט. על פי דרישתן של ממשלת ארה"ב ושל ממשלת ישראל הוא נאלץ להסכים לעסקת טיעון, שחסכה משתי הממשלות תהליך משפטי ארוך, מורכב ויקר הנושא בחובו מבוכה רבה לשתיהן.

בישיבת ועדת ביקורת המדינה של הכנסת הוחלט כי מבקר המדינה, השופט בדימוס מיכה לינדנשטראוס, יחקור את התנהלות הממשלות בפרשת יהונתן פולארד.

על פי ההחלטה יבדוק המבקר את המאמצים שנעשו, אם אכן נעשו, על ידי ראשי הממשלות להביא לשחרורו של פולארד, ואת הטענות כי ראשי ממשלה הזניחו את הטיפול בפרשה והביאו למצב בו למעלה מ-22 שנה נותר פולארד בכלאו.

בישיבה אמר המבקר כי בשל חשיבות הסוגייה ובשל התמשכותה על פני השנים יעניק לה חשיבות מיוחדת וטיפול מהיר במגמה להגיע למסקנות ברורות בדו"ח שיפרסם. כמו כן סיפר כי פולארד עצמו שיגר לו איגרות מכלאו ובהן תיאר את מצבו הקשה. באיגרות אלה ביקש פולארד מלינדנשטראוס כי יחקור את התנהלות הממשלות בעניינו.

יצוין כי הדו"ח שיגבש המבקר לא יהיה גלוי כולו לעין הציבור, חלקים ניכרים ממנו יהיו חסויים בשל רגישות בטחונית מודיעינית, אולם על פי שיקולי ועדת החוץ והביטחון של הכנסת ניתן יהיה לחשוף חלקים ממנו.

בשאלת מאמציהם שנעשו, או לא נעשו, של ראשי ממשלה בעניין שחרור פולארד, מזכיר ח"כ אריאל, יו"ר השדולה למען פולארד, את העצומה ש"נשכחה", העצומה עליה חתמו 112 חברי כנסת ונועדה להגיע לידיו של הנשיא האמריקאי בוש, אך ראש הממשלה שרון לא הציג אותה. וטען כי שכח אותה טרם צאתו למסעו בארצות-הברית.

נוכיר כי פעילים למען שחרור פולארד טוענים כי בהתנהלות נכונה יכול אולמרט להביא לשחרורו של פולארד כבר בימים הקרובים ולכך שהוא יגיע לישראל כבר בביקורו הקרוב של הנשיא האמריקני בוש בירושלים.

לאחרונה, עיריית ירושלים החליטה להסב את שמו של כיכר פריז לכיכר שחרור יהונתן פולארד כדי ל"זכור" את העוול שנעשה ליהודי שסיכן את חייו למען מדינת ישראל.

לפרטים נוספים ראה באתר www.freepollard.org.

ד באדר ב תשנ"ז (1997) - יום זיכרון לשבע התלמידות שנהרגו באי השלום.

במסגרת טיול שנתי של בית-ספר "פירסט" שבבית שמש למובלעת נהריים שבשטח ירדן, לא הרחק מהמפעל החרב של תחנת הכוח שבנה פנחס רוטנברג, נהרגו שבע תלמידות ומורה ועוד חמש תלמידות נפצעו בידי חייל ירדני.

יחסי ישראל-ירדן, שנחשבו לטובים בהרבה מאלה שבין ישראל למצרים, עמדו בפני קריסה. בית המלוכה הירדני מיהר לגנות בחריפות את הרצח, והמלך חוסיין לא הסתפק בגינוי, ובצעד יוצא דופן הגיע לביקור תנחומים אצל שבע המשפחות השכולות. לזכר שבע הבנות נחנך בנהריים אתר הנצחה המכונה "גבעת הפרחים שנקטפו".

גבעת הבנות שנקטפו - גזע עץ חום שמתוכו יוצאים ענפים שחורים ובקצה, שבע גבעות עם שמות הבנות בפרחים

ז באדר ב - יום הולדתו ופטירתו של משה רבנו.

יום זה נקבע על ידי הרבנות כיום זיכרון לנופלים למען המולדת ואשר מקום קבורתם לא נודע.

יום זה שעשה הקב"ה חסד של אמת עם משה נתקבל ברוב עדות ישראל כיום "החברה קדישא", גומלי החסד של אמת. בז' באדר אלו נוהגים להתענות ולצאת לבתי העלמין לבקש מחילה מן המתים ובערב להתכנס לסעודת מצווה.

ח באדר ב תשס"ח - פרשת ויקרא - שבת זכור - השנייה מבין ארבע הפרשיות.

בשבת זו מוציאים שני ספרי תורה. בראשון קוראים את פרשת השבוע ובשני קוראים את הקריאה המיוחדת: זכור את אשר עשה לך עמלק בסוף פרשת כי תצא (דברים כה: יז-יט). קטע זה נבחר משום שחז"ל קבעו שיש להקדים זכירה לעשייה. כידוע, המן בן המדתא האגגי, היה צאצא ישיר לאגג מלך עמלק. בתלייתו יחד עם עשרת בניו קיימה מצוות מחיית עמלק.

יג באדר ב - תענית אסתר.

צמים מן הבוקר עד לאחר קריאת מגילת אסתר בלילה, כי בימי מרדכי ואסתר נקהלו היהודים ביום יג באדר להילחם ולעמוד על נפשם והיו צריכים לבקש רחמים שהאלוהים יעזרם לבטל את הגזירה וכן יש אסמכתא במקורות שבני ישראל צמו בעת מלחמתם בעמלק במדבר, בהנהגת משה רבנו.

יד-טז באדר ב - פורים משולש.

נס פורים אירע בתקופה שבין חורבן בית המקדש הראשון לבין שיבת ציון בימי עזרא ונחמיה. בימים ההם התחילה כנסת ישראל לטעום טעמה המר של הגלות, שבה אומה חסרת מולדת ומשועבדת תחת עול זרים.

מלך פרס ומדי, אחשוורוש, קיבל את הצעת המן האגגי, מזרע עמלק, להשמיד ולהרוג את כל יהודי מלכות פרס ושללם לבז, אך זממו לא הופק כמסופר במגילת אסתר.

לזכר נס זה, אנו חוגגים מאז בכל תפוצות ישראל, בימים יד וטו באדר את חג הפורים בכל שנה ושנה. ברוב המקומות חוגגים אותו ביום יד באדר והוא נקרא פורים דפרזות. ואילו בערים המוקפות חומה מימות יהושע בן-נון, חוגגים אותו ביום טו באדר והוא נקרא פורים דמוקפין, וזאת כדי לחלוק כבוד לארץ-ישראל שהייתה אז בחורבנה וכן, כדי להעלות את ירושלים על ראש שמחתנו.

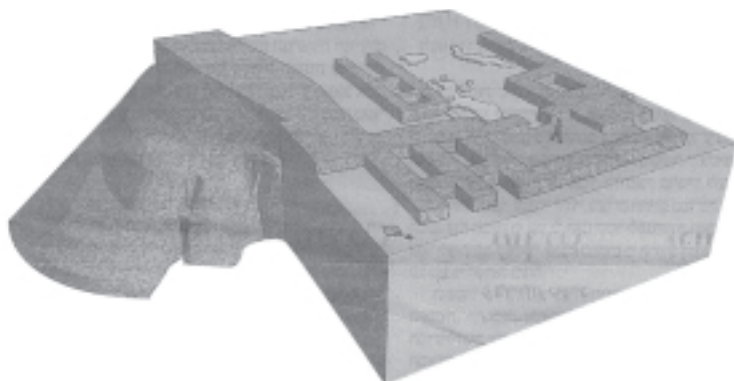
השנה - תשס"ח - בערים המוקפות, יחול "פורים משולש". דהיינו, פורים יוחג במשך שלושה ימים, כאשר ביום שישי, יד באדר קוראים את המגילה כְּבִינְתָר המקומות (משום איסור טלטול בשבת) וכן מקיימים מצוות מתנות לאביונים; בשבת, טו באדר, אומרים על הניסים בתפילות העמידה ובברכת המזון; וביום ראשון, טז באדר, עורכים סעודת פורים ומשלוח מנות, איש

לרעהו (אגב, פורים משולש חל תמיד בשנה שליל הסדר חל במוצאי שבת על פי סדר אתב"ש).
בשנה מעוברת פורים נחוג באדר שני.

טז באדר - (על פי המסורת) - היום שבו החלו לבנות את חומת ירושלים בימי עזרא ונחמיה.

שיקום חומת ירושלים בימי נחמיה נועד לסתום את הפרצות שנוותרו מזמן החורבן על-ידי הבבלים בשנת 586 לפנה"ס. מראה חומת ירושלים ההרוסה ומפעל הבזק שאירגן נחמיה לשיקומה מתוארים בפירוט בפרקים ב ו-ג בספר נחמיה. החומה חולקה לקטעים רצופים ששופצו בו-זמנית על-ידי קבוצות שונות של בונים. האבנים לשיקום החומה נלקחו מחורבותיה, כדבריו המלגלים של סנבלט החרני "...היחיו את האבנים מערמות העפר והמה שרופות" (נחמיה ג: לד). מפעל השיקום נערך בתנאים קשים ביותר כאשר לצד המאמץ המשותף לבניית החומה עצמה נדרשה הגנה מפני המתנכלים לה. ארגון המופת של נחמיה בו שולבו עבודת בנייה ומערך הגנה, הפך מאז לסמל "באחת ידו עושה במלאכה ואחת מחזקת השלח (נחמיה ד, יא). בניית החומה הושלמה בחיפזון תוך חמישים ושניים ימים בלבד.

קטע חומה נדיר ומגדל שניצל מהתמוטטות, שניהם מתקופת נחמיה התגלו לאחרונה במהלך העונה השלישית של החפירות המתבצעות במרכז המבקרים של עיר דוד, על ידי משלחת בראשותה של ד"ר אילת מזר.

דגם של החומה המקורית, שקטע ממנה נחשף לאחרונה

האבנים לשיקום החומה נלקחו מחורבותיה

בחפירות מתחת למגדל נמצאה בנוסף כמות גדולה של בולות (טביעות חותם) המעידים על השימוש הציבורי והשלטוני שנעשה ככל הנראה בתוך או מעל מיבנה האבן הגדול לאחר חורבן בית ראשון וקודם לבניית המגדל. ראשי החיצים הרבים מעידים על הצורך בהגנה מפני התוקפים שאיימו על העושים במלאכת שיקום החומה, כמתואר בספר נחמיה.

כב באדר בתשס"ח - פרשת שמיני - פרשת פרה - הפרשה השלישית מבין ארבע הפרשיות.

בשבת מוציאים לקריאת התורה שני ספרי תורה. בראשון קוראים בפרשת השבוע ובשני קוראים את הקריאה המיוחדת בפרשת חוקת (במדבר יט:א). בפרשה זו מתארת התורה את הדרך להיטהרות מטומאת מת באמצעות אפרה של פרה אדומה. כל מי שנטמא בטומאת מת פסול היה מעשיית קורבן הפסח. לכן היה צורך להודיע על דיני טומאה וטהרה, הכלולים בפרשת פרה, כחלק מההכנות לחג הפסח העומד בפתח.

כג באדר בתש"ח (1948) - החל מבצע "נחשון" - המהפך של מלחמת השחרור.

בסוף חודש מרס 1948 השתרר מצב חמור למדי במרבית חזיתות המלחמה בארץ ישראל. במיוחד החמיר מצבה של ירושלים, שבגלל ניתוקה מהשפלה, הלכה ופחתה בה האספקה.

הערבים הבינו שהכנעת ירושלים היהודית תיתן מכה אנושה ליישוב היהודי, ולכן ריכזו כוחות רבים לניתוק התחבורה. גם דוד בן גוריון הבין זאת ואמר: "אנחנו נשענים על שלושה מרכזים - על חיפה, על תל-אביב ועל ירושלים. אם אחד משני הראשונים יפול - נחזיק מעמד. אם תיפול ירושלים - ספק אם תעמוד הרוח בעם להמשיך להילחם."

גם בקרב חלקים מסוימים של תושבי ירושלים השתרר הלך-רוח תבוסתני, הן בשל הכשלונות הצבאיים והן בשל החלטת האו"ם שקבעה שירושלים לא תיכלל בתחומי המדינה היהודית העתידה לקום, אלא תהווה מובלעת בינלאומית במדינה הערבית.

הערבים הצליחו לנתק יישובים יהודיים ולהביא למצב שכל היישוב היהודי בארץ-ישראל היה, למעשה, טלאים, טלאים. הכבישים המרכזיים לא היו בטוחים לתעבורה.

גם מבחינה מדינית המצב היה חמור לא פחות. ארצות-הברית שהייתה תומכת חשובה ועיקרית בתוכנית החלוקה מ-כט בנובמבר, חזרה בה מן התמיכה הזאת, כלומר, גם מבחינה צבאית וגם מבחינה מדינית התחייב מהפך צבאי.

נפלה החלטה על המבצע הגדול הראשון של מלחמת העצמאות - "מבצע נחשון".

לראשונה, הוחלט לארגן כוח של כ-1500 לוחמים שיכבשו את היישובים הערביים ויתבססו בהם, כדי להגן על הדרך מהשפלה לירושלים.

השוני בין "מבצע נחשון" למבצעים אחרים שקדמו לו היה שהפעם הוטל על הכוח לכבוש פרוזדור רחב די הצורך סביב לנתיב התחבורה ולהחזיק בו, כדי למנוע התערבות הערבים למניעת התחבורה החופשית. חרף התקפות הערבים על נתיבי התחבורה, השיירות שהצליחו

להגיע לירושלים איפשרו לעיר לעמוד במשך שבועות קשים מאוד של מצור חמור שהגיע לשיאו בסוף מאי, לפני פריצת "דרך בורמה".

לבואן של השיירות הייתה השפעה עצומה על מצב הרוח של התושבים ושל הלוחמים. בנוסף, ימים אחדים אחרי "מבצע נחשון" שוחררו טבריה, חיפה, בית שאן, צפת ועכו, היישובים בדרום וסביב תל-אביב. כלומר, הקפיצה "הנחשונית" הזאת היתה אות למעבר מהגנה פאסיבית ליוזמה צבאית כלל-ארצית.

אלמלא התוכנית ודרך ביצועה, אין ספק שהיישוב היה מתקשה לעמוד בפני פלישה של צבאות ערב הסדירים. במבצע נוצר המיפנה במלחמת העצמאות והיוזמה נשמטה מידי הערבים.

ביבליוגרפיה

- **ירושלים בתש"ח**, בעריכת מרדכי נאור, הוצאת יד בן צבי.

כט באדר בתשס"ח - פרשת תזריע - פרשת החודש - הפרשה הרביעית מבין ארבע הפרשיות.

שבת זו חלה בשבת שמברכים בה חודש ניסן. לקריאת התורה מוציאים שני ספרי תורה. בראשון קוראים את פרשת השבוע ובשני קוראים את הקריאה המיוחדת בפרשת בא (שמות י, ב), בה מוזכר, שחודש ניסן הוא ראש וראשון לחודשי השנה. מתוארת בפרשה הכנת קורבן הפסח ומשמעותו לדורות.

חודש ניסן

חודש ניסן הוא חודש האביב, הוא החודש השביעי למניין החודשים מחודש תשרי, ולפי מניין החודשים בתורה הוא החודש הראשון.

כמה טעמים לשם ניסן:

1. לפי פירוש אחד המילה ניסן אינה אלא המילה "ניצן" והיא מצביעה על עונת האביב שבאה לעולם, על פי הפסוק "...הניצנים נראו בארץ, עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו" (שיר השירים ב).
2. יש שאומרים כי ניסן מקורו במילה נס, רמז לניסים שאירעו לאבותינו בעת יציאת מצרים.
3. אחרים מפרשים כי ניסן מקורו במילה "ניסיון", על שם הניסיון שהתנסו יוצאי מצרים בשעה שהגיעו למרה ונמתקו להם המים.

חודש ניסן כולו הוא בעל אופי חגיגי ומקודש.

בחודש ניסן מתחילות תבואות החורף להבשיל. קציר השעורים מתחיל במחצית ניסן ואילו תחילת קציר חיטים בתחילת חודש סיוון.

מזל החודש: טלה. מתקשר עם "שה לבית אבות" שנצטוו ישראל להקריב לקרבן פסח.

על-פי "משנה לשנה", בעריכת הרב מנחם הכהן

אירועים

יד בניסן תשס"ח - שבת הגדול - פרשת אחרי מות.

השבת שלפני חג הפסח נקראת שבת הגדול על שם ההפטרה שקוראים בשבת זו, המסתיימת בפסוק "הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא" (מלאכי ג: כג). ויש אומרים שהשם נקרא על-שם הנס הגדול שאירע לאבותינו במצרים, כשכל אחד ואחד לקח שה כדי להקריב את קורבן הפסח, על אף התנגדות המצרים שיקריבו ישראל את האליל שלהם ומכיון שהנס התרחש בשבת צויינה השבת הזאת לדורות. בשבת זו נוהג רב בית הכנסת לדרוש בהלכות פסח וענייני החג.

טו-כא בניסן - חג הפסח.

מציין את המאורע המרכזי בהיסטוריה של עם ישראל - היציאה מעבדות לחירות בדרך לקבלת עול מלכות שמים במעמד הר סיני.

המטרה המרכזית של חג הפסח, כפי שציינו חכמי ישראל, היא שמירת האירוע של יציאת מצרים בזיכרון העם, והעברתו לדורות הבאים. המצווה הזאת כתובה בתורה בפסוק: "והגדת לבנך" (שמות יג: ח).

ניסן תשס"ב (2002) - "חומת מגן".

כידוע, צה"ל יצא מן הערים הערביות בלחץ נשיא ארה"ב, דבר שגרם מיד לגל פיוגעים גדול. בעיקבות הפיוגוע הקשה במלון "פארק" בנתניה בליל הסדר, הוחלט על מבצע "חומת מגן". צה"ל חזר לשטחי הרשות הפלשתינאית כדי לעקור את הקינים של הטרור הערבי. קשים במיוחד נערכו בגינן וחיילים רבים נפלו. האמריקנים הבינו שפני הרשות הפלשתינאית אינם לשלום. הם הסכימו לכניסת צה"ל ולבניית גדר הפרדה.

טז בניסן - תחילת ספירת העומר.

ממוצאי יום הראשון של פסח ועד ערב חג השבועות, סופרים בכל ערב לאחר תפילת ערבית את הימים ואת השבועות שעברו, על פי הנאמר בויקרא כג: טו: "וספרתם לכם ממחרת השבת... שבע שבתות תמימות תהיינה". הספירה מבטאת את ההשתוקקות לקראת חג מתן תורה במשך 49 יום. השם ספירת העומר נובע מכך, שהתחלת הספירה היא ביום שבו היו מקריבים - בזמן שבית המקדש היה קיים - את קורבן "עומר התנופה", שהוא קורבן מנחה משעורים, מהתבואה החדשה שנקצרה בליל שישה עשר בניסן. בימי ספירת העומר נוהגים בקצת מנהגי אבילות (אין מתחננים, אין לובשים בגד חדש, אין מסתפרים ועוד) - זכר ל-24 אלף תלמידיו של רבי עקיבא שמתו במגיפה בשבועות אלה שבין פסח לעצרת, על שלא נהגו כבוד זה בזה.

על פי "כי הם חיינו", הרב שלום דב וולפא

כב בניסן - חגיגות המיימונה.

יש אומרים כי השם מיימונה מקורו בשם מיימון. אביו של הרמב"ם (רבי משה בן מיימון) ויום המיימונה הוא יום לידתו או יום פטירתו של ר' מיימון. יש אומרים שהשם נגזר מהמילה בערבית "מיימון" במובנה מזל. לפי מסורת חכמי יהודי מרוקו - חג המיימונה, פירושו גם חג האמונה.

יהודי מרוקו חגגו את המיימונה במוצאי יום טוב אחרון של פסח, באמונה שבלילה זה נפתחים השמים וה' נענה לכל תפילה כמו שנענה לתפילתם של בני ישראל על שפת הים.

יש אומרים שקיים קשר ישיר בין מנהגי המיימונה לבין קריעת ים סוף וביזת הים:

- א. חוגגים את המיימונה מיד לאחר היום האחרון של פסח - יום קריעת ים סוף.
- ב. מברכים את המיימונה מיד לאחר היום האחרון של פסח - יום קריעת ים סוף.
- ג. הולכים לשפת הים.
- ד. לובשים בגדים יקרים ומקשטים את השולחן במטבעות - זכר לביזת הים.
- ה. שמים דגים על השולחן זכר לקריעת ים סוף.

כז בניסן - יום הזיכרון לשואה ולגבורה.

מדינת ישראל קבעה מועדים בלוח השנה העברי לזכר השואה. הרבנות הראשית קבעה את יום עשרה בטבת ל"יום הקדיש הכללי" - יום זיכרון לקורבנות השואה שיום מותם ומקום קבורתם לא נודע.

בשנת תשי" (1950) נקבע על ידי הכנסת יום כז בניסן כיום הזיכרון לשואה ולגבורה. ביום זה הסתיים בשנת תשי"ג (1943) מרד גיטו ורשה, שהיה לסמל לגבורה ולהתקוממות היהודית בתקופת האימים של השואה.

כז בניסן תשמ"ח - מצעד החיים הראשון.

מצעד החיים הוא מצעד של צעירים ממחנה ההשמדה אושוויץ שבפולין, לחלקו השני של המקום הנקרא בירקנאו.

כשני שלישי מהצועדים הם יהודים מישראל ומהתפוצות וכשליש בני עמים שונים מכל ארצות תבל.

השם "מצעד החיים" מהווה משקל נגד לצעדת המוות, שהיה הכינוי לתהליך הפינוי של אסירים יהודים ממחנות ההשמדה במזרח אירופה, על ידי הצבא הנאצי בסוף מלחמת העולם השנייה, תוך כדי נסיגתם.

למצעד מצטרפים תלמידי תיכון, חניכי תנועות נוער ונציגי צה"ל.

המצעד מתקיים אחת לשנה בחודש מאי. ביום השואה נערך הטקס המרכזי במחנה ההשמדה אושוויץ.

רוב הצועדים מסיימים את סיוורם בישראל. ביום הזיכרון לחללי צה"ל ויום העצמאות הם מתאחדים עם העם היהודי בארץ-ישראל.

אתרים

התגלה המקום האמיתי בו התרחש נס קריעת ים סוף.

חוקרים רבים ניסו במשך השנים לגלות את המיקום המדויק של התרחשות נס קריעת יום סוף, ואיש מהם לא ידע להסביר להיכן נעלם צבאו אדיר המימדים של פרעה...? כתבה זו מביאה לראשונה בישראל, מידע על ממצאים ועובדות מדהימות ומצמררות בנושא זה....

מסלול יציאת מצרים

בתקופת שיעבודם במצרים, בני ישראל חיו באזור הדלתא של הנילוס (ארץ גושן) במקום המכונה רעמסס "ויסעו בני-ישראל מרעמסס, סכתה, כשש-מאות אלף רגלי הגברים, לבד מטף" (שמות פרק יב, פסוק לז).

עם יציאתם ממצרים, מקום חנייתם הראשון היה בסוכות בקצה הצפוני של מפרץ סואץ.

מיקום סוכות

ישנו מקום שנקרא בכמה שמות "ת'ארו" ו"תכות" שמתאים לתיאור של סוכות בדיוק. נמצא בכתבים עתיקים שהמבצר ת'ארו היה ממזקם ליד הדלתא או רעמסס, במקום בו התגוררו בני ישראל שם גם היה הצבא המצרי מתאסף להכנות לקראת יציאה לצפון.

יוספוס פלאביוס כותב בספרו "קדמוניות היהודים", ספר 2, פרק X "כאיש צבא, משה הכיר את ת'ארו", ושם הוא אירגן את ה"צבא" הגדול ביותר ליציאה ומשם הם יצאו ל"איתם".

התחנה הבאה: איתם

"ויסעו, מסכת; ויתנו באתם.... (שמות יג, פסוק כ).

איתם הייתה בקצה המדבר, ים סוף: "ויסב אלהים את-העם דרך המדבר, ים-סוף; וחמושים עלו בני-ישראל, מארץ מצרים" (שמות יג, פסוק יח).

צילום לוויין של המסלול שעברו בני ישראל מיציאתם ממצרים ועד הגעתם לאיתם

מהמדבר עד לים

כשהם נעים דרך מדבר ים סוף ובורחים מצבא פרעה ה' אומר למשה לפנות דרומה ולהגיע לים, אז, עברו בני ישראל דרך ואדי שמזביל לים... וישבו ויחנו לפני פי החירת, בין מגדל ובין הים: לפני בעל צפן, נכחו תחנו על-הים. ואמר פרעה... נככים הם בארץ; סגר עליהם, המדבר." (שמות יד, ב-ג)...

אם נבחנו את התיאורים המקראיים היטב, אז כדי להגיע ממדבר ים סוף לחוף הים בני ישראל היו צריכים לעבור דרך ואדי שעונה על התנאים הבאים:

1. שיהיה מוקף בהרים גבוהים שאין מהם דרך ברחה דבר שיגרום להם להיות "נבוכים"...
2. שיוכל להכיל כמות של כמה מיליוני אנשים על צאנם ורכושם.
3. שיוביל לחוף גדול למדי, כדי להכיל את כולם.

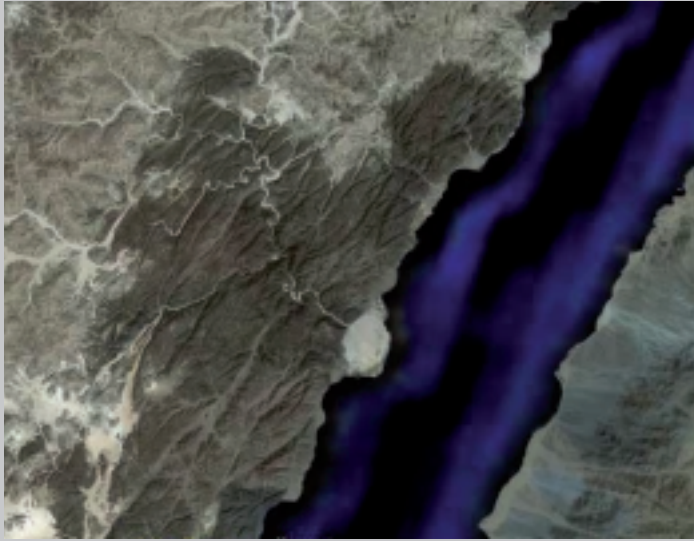
הואדי היחיד בסביבה שעונה לתיאורים בתורה, נקרא ועדי ואטיר. והינו התיב היחיד שיכול להכיל את הכמות האדירה של היוצאים ממצרים, הוא מזביל ממדבר ים סוף ועד לחוף הים...

יוספוס פלאביוס מוסיף לנו מידע בספרו "קדמוניות היהודים" ספר שני פרק: XV לגבי רדיפת צבא פרעה אחרי עם ישראל הוא כותב: "הם גם סגרו על המעברים בהם הם חשבו שהעברים עשויים לברוח, ולירות עליהם בין המצוק הלא נגיש והים... ולכן הם לחצו את העברים עם הצבא שלהם במקום בו רכס ההרים נסגר על ידי הים"...

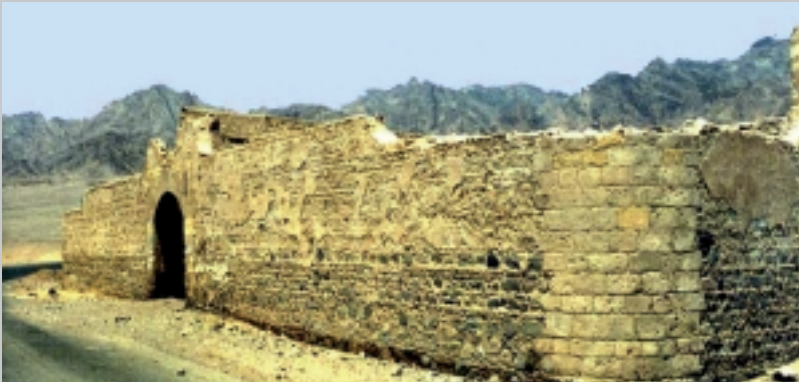
חוף נואיבה

חוף נואיבה משתרע על שטח נרחב במיוחד ובני ישראל יכלו בנקל לחנות בו עם כל צאנם ורכושם.

צילום לוויין של חוף נואיבה (שימו לב לגודל החוף ולואדי הגדול המוביל מהמדבר עד לחוף)

כשהגיעו בני ישראל לחוף הים, הרגישו לכודים ומכיוון שלא יכלו לחזור לאחור (עקב רדיפת צבא מצרים אחריהם), ואף צפונה לא יכלו לפנות מאחר ובקצהו הצפוני של החוף ניצב היה מבצר של הצבא המצרי שעומד שם עד היום (עובר שיחזור).

המבצר המצרי העתיק שנמצא בחוף נואיבה

ובקצה הדרומי של החוף, ההרים הגיעו ממש עד הים, כמו שכותב יוספוס פלאביוס (בספרו "קדמוניות היהודים" ספר שני 15-3: "שכן היה שם רכס הרים בלתי עביר שמנע את בריחתם...").

חוף נואיבה

העמודים

ב-1978 התגלו 2 עמודי גרניט תואמים משני צידי מפרץ ים סוף, אחד התגלה בחוף נואיבה שחלקו בתוך המים והכתב שהיה עליו נשחק כמעט לחלוטין, ואז הרי נואיבה עדיין היתה בשטח מדינת ישראל, לאחר מכן העבירו את עמוד הגרניט משם אל מעבר לכביש.

העמוד שהתגלה בחוף נואיבה

עמוד הגרניט השני המצא בצידו השני של מפרץ ים סוף בצד של ערב הסעודית, על עמוד זה נשארו עדיין כתובות בעברית שכללו את המילים: מצרים, מתו, שלמה, אדום, פרעה, משה, מים, ושם השם.

העמוד בצד הסעודי

אפשר כנראה להסיק מכך ששלמה המלך העמיד את העמודים הללו 400 שנה לאחר שהתרחש הנס של קריעת ים סוף.

הנמל של שלמה המלך היה בקצה הצפוני של המפרץ במקום בו נמצאת היום אילת, והוא הכיר היטב את איזור חציית ים סוף שכן המקום היה ממש קרוב.

ז'אני עשה המלך שלמה בעציון-גבר אשר את-אלות, על שפת ים-סוף בארץ אדום (מלכים א, ט כו).

בתנ"ך ייתכן שמוזכר אותו עמוד:

"ביום ההוא, יהיה מזבח לה', בתוך ארץ מצרים; ומצבה אצל-גבולה, לה' והיה לאות ולעד לה' צב-אות, בארץ מצרים" (ישעיהו יט, יט).

גלגלי המרכבות

לפי הנראה למעלה בני ישראל חצו את ים סוף מחוף נואיבה לחוף שממול בערב הסעודית כיום, שאז לפי כל המפות העתיקות הייתה מדיון.

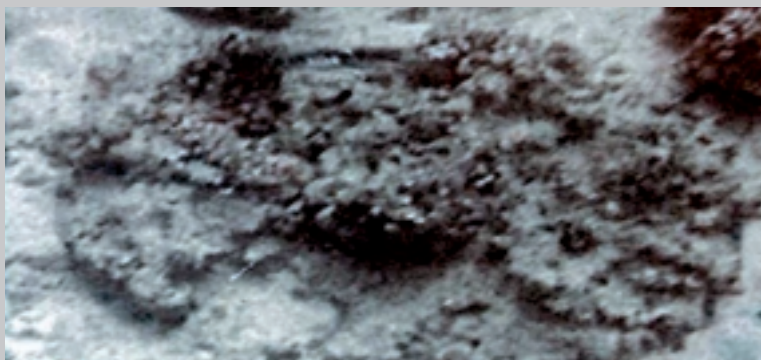
ז'ובואו בני-ישראל בתוך הים, ביבשה; והמים להם חומה.... וירדפו מצרים, ויבואו אחריהם - כל סוס פרעה, רכבו ופרשיו אל תוך הים. ויהי באשמרת הבוקר, וישקף ה' אל-מחנה מצרים...; ויהם את מחנה מצרים. ויסר את אפן מרכבתיו, וינהגו בכבדת; ויאמר מצרים, אנוסה מפני ישראל - כי ה' נלחם להם... (שמות יד, כב-כה).

ב-1978 - חוקר בשם רון ואייט (אחד מהחוקרים הידועים בנושא, צלל באזור שלפי הנראה למעלה התרחשה חציית ים סוף, כלומר בחלק הדרומי של חוף נואיבה, והוא מצא שם חלקי מרכבות שהיו

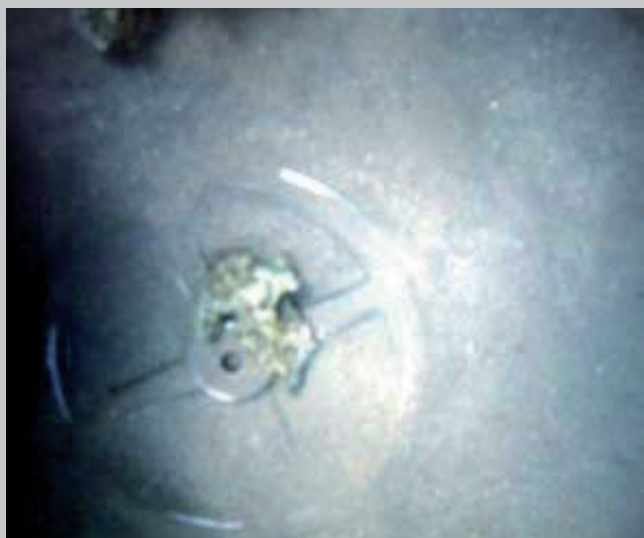
כבר מכוסים בשכבת אלמוגים, ונדרש טיפול זהיר בהם כדי לראות אותם, אך עם זאת האלמוגים סייעו כנראה לשימורם כל השנים.

בקרקעית הים נמצאו גלגלים בעלי 4, 6 ו-8 חישורים, החוקר הוציא מהמים ציר מרכבה שאליו היו מחוברים 8 חישורים של גלגל, והביא אותו לבדיקה בקהיר אצל נאסיף מוחמד חסן - מנהל העתיקות.

נאסיף מוחמד חסן בדק את חלק המרכבה ומיד הודיע שמדובר בממצא מהשושלת ה-18 של מצרים העתיקה, שידועה כתקופת שיעבוד עם ישראל במצרים.

גלגלים שנמצאו בים בצד של חוף נואיבה

גלגלי זהב שנמצאו על ידי רוון וואייט ב-1988, נשארו כמעט שלימים מכיון שקשה לאלמוגים להיצמד לזהב

ולשם השוואה - ציור מרכבה שנמצא בקבר מצרי מאותה תקופה

מעניין שחלקי מרכבות עם זהב, נמצאו בצד המצרי של מפרץ ים סוף, כלומר נואיבה, המקום שממנו החלה החציית ים סוף, והרי מרכבות זהב שימשו לטקסים והיו שייכות לאצולה של מצרים העתיקה ולא היו בנויות לקרב כמו המרכבות האחרות, מה שהופך את מקום הימצאם להגיוני - כלומר הגיוני שבראש הצבא שנכנסו ראשונים לים, היו אלה שמאומנים לקרב, ואילו האצולה ובני המלוכה יהיו בסוף והאחרונים להיכנס לים, ולכן כשהים "נסגר" עליהם, הם היו עדיין קרובים לחוף (נואיבה).

ציור עתיק מתקופת השושלת ה-18 במצרים העתיקה שמתאר בניית מרכבות מהסוג שמצופה זהב

ד"ר עמנואל בן-נאה

בגיליון הקודם עסקנו בהיכרות עם השכנה הגדולה - מצרים. הפעם נפנה מבט לשכנות אחרות, קטנות יותר, אבל 'קרובות משפחה', לפעמים ידידותיות ולפעמים ככה-ככה. יזכה בפרס הפותר 8 מתוך 11 חידות.

ובכן, כבר לפני כמאה ועשרים שנה נעשה ניסיון להקים מדינה יהודית, ואפילו עם צבא קטן, וכל זאת בתחומי האימפריה העות'מאנית באזור שמדרום לעיר אילת תובב"א. 35 משפחות היו באניה, ספר תורה, ולהבדיל גם שוחט. האימפריה הבריטית לא אהבה את הרעיון, ומדאגתה לשלומה של תעלה צעירה וישרה הביאה קץ לניסיון. היוזם, כן, היה יהודי מומר שרצה לעזור לעמו. מי מכיר מי יודע?

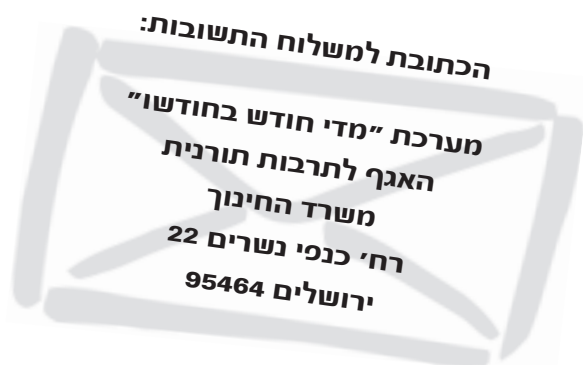
הוא היה גוי גמור, וגם מוזר, וגם הוא ניסה להקים מדינה יהודית, והפעם כמה מאות קילומטרים מצפון לאתר הניסיון שהזכרנו זה עתה, ועשר שנים לפני התרחשות סיפורנו הקודם ניסה לקדם הקמת מדינה יהודית בנחלת שני השבטים וחצי. חקר את הנושא, העלה את ממצאיו על הכתב בצורת ספר, שבו גם הציג סלילת פסי רכבת מחיפה לנחלה זו, וממנה עד עקבה. נשמע מוגזם?! רמז נוסיפה נא - ביתו מצוי עדיין בכרמל, ועוד רמז: מזכירו היה זה אשר כתב את מילות הימנונו, כשלא הגזים בשתייה...

ועדיין שרויים אנו בממלכה ההאשמית, הטוענת לייחוס המשפחתי של שליטיה, ולזכויות המתבקשות מכך לנביא האיסלאם. ארצנו צמאה למים, מיותר לומר שהרי - 'למטר השמים תשתה מים'. ויש מהמים, שבמחילה, ראויים בקושי להיות 'מים אחרונים'. אבל... ליד מקום היקוות המים המלוחים ביותר בארצנו מצוי מקור המים המתוקים ביותר, ששימש את מפעלי ים המלח בתחילת דרכם, שהיה מקום יישוב יהודי ושמור, בשינוי קליל, מעיד על ההיפך משמחה, ועוד רמז: קרוב ממשפחת אבי האומה שהה בו, וההמשך ידוע...

7
8
לא עזבנו את תחום הממלכה, שצ'רצ'יל הקימה ובכך פתר בעיה לאימפריה.
ולא סתם אבן, גובהה היה מטר, רוחבה שישים סנטימטר, והיא ממש-ממש שחורה,
עליה חרוטה כתובת ארוכה. יצאה השמועה ומיד התקבצו ובאו אנשים חשובים - ממוצא אירופי
שהתרפקו עליה והעלו על הכתב את החרוט בה. ראו האיכר ושכניו את ההמולה
והניחו כי הסיבה למסיבה היא, אולי, אוצרות המצויים בלב השחורה הזאת - וינפצו.
הדבר קרה לפני כמאה וארבעים שנה. הסיפור שהיה חרוט באבן, החזיר אותנו
כאלפיים שמונה מאות ושישים שנה... זהו עדות חוץ-מקראית חשובה ביותר.
היש מי שיאיר את עינינו??

9
10
נעלה נא קצת צפונה בתוך הממלכה הנ"ל ונחטט שוב במכמניה.
אנו בתחום נחלת בני גד באתר ששימש גם כתחנה בשבובו של אבי האומה הביתה.
במקום, ששמו כשם אחד משלושת הרגלים, נערכו חפירות בשנת מלחמת ששת הימים.
ומה הם מוצאים? שברי טיח קירות בני כאלפיים ושמונה מאות שנים,
עליהם בשחור ובאדום כתובת המספרת את הסיפור הדומה למקורותינו שלנו,
שבו 'מה טובו'. מה תאמרו על כך??

11
אתם סבורים שרק בירושלים שלנו, במגידו, בחצור ועוד,
היו מפעלי מים מרשימים, קצת ענווה! טעות בידכם. בעיר בירה שכנה,
ששר צבא יהודי צר עליה, היו גם מיתקנים כאלה. מי מוכן/נה לתרום פרטים?

או באמצעות הדואר האלקטרוני: aryehwe@education.gov.il

תשובות לדרך האתרים מס' 19

1. **דברים יא:כד** - כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה מן המדבר והלבנון מן הנהר נהר פרת ועד הים אחרון...
2. **דברים יא: י-יב** - כי הארץ אשר אתה בא שמה... לא כארץ מצרים... אשר תזרע את זרעך והשקית ברגלך כגן הירק. ובארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה, ארץ הרים ובקעות **למטר השמים** תשתה מים..
3. **דברים יא: יג** - והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי וכו'. ארצנו לא משופעת במים אלא תלויה בגשם כי זו "ארץ אשר ה' אלוקיך דורש אותה, תמיד עיני ה' אלקיך בה".
4. **ישעיהו ח: ו-ז** - "יען כי מאס העם הזה את מי השילוח ההולכים לאט... מעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור ואת כל כבודו ועלה על כל אפיקיו".
5. **ירמיהו ב: יח** - "מה לך לדרך מצרים לשתות מי שחור ומה לך לדרך אשור לשתות מי נהר".
6. **יחזקאל ג: טו** - ואבוא אל הגולה תל אביב היושבים על נהר כבר". יחזקאל מגיע לקהילה ששוכנת על נהר כבר ואם הקהילה תל-אביב ועל שמה עיר ואם כיום בישראל.
7. **הלני המלכה ובניה** מונבו מתגיירים במלכות חדייב.
8. הירדן יסוב לאחור בקריעת הירדן כשבני ישראל נכנסו לארץ.
9. יעקב אבינו "במקלי עברתי את הירדן...".
10. נעמן נטבל בירדן במצוות אלישע "וירד ויטבול בירדן שבע פעמים כדבר איש האלוהים וישב בשרו כבשר נער" (מלכים ב: ה, יד).
11. הירדן יורד אל ים המלח. הנביאים שניבאו היו יחזקאל וזכריה.
- יחזקאל מז: ח-ט** - ...המים האלה יוצאים אל הגלילה הקדמונה וירדו בערבה... וירפאו וחי כל אשר יבוא שמה...
- זכריה יד: ח** - והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים חצים אל הים הקדמוני וחצים אל הים האחרון...

שם הזוכה בחידון דרך האתרים מס' 19

ליה ירד - שומריה.

1. "שמור את חודש האביב" (דברים טז, א) / ד"ר אברהם גוטליב

בפרשת ראה, מצווה אותנו התורה:

"שמור את חודש האביב ועשית פסח לד' אלוהיך כי בחודש האביב הוציאך ה' אלוהיך מצרים..."

לפי פשוטו של מקרא, אנו מצווים לשמור את חודש האביב שהוא חודש ניסן - תמיד חודש ניסן יהיה בתקופת האביב ולחוג את חג הפסח בזמנו. שהרי, בחודש זה בלילה, הוציאנו ה' אלוהינו מארץ מצרים. מהי שמירת חודש האביב? חז"ל מבארים בפשט הכתוב, שעלינו להקפיד שחודש ניסן יהיה בזמנו בתקופת האביב. כמובא בסיפרי דברים (פיסקה קכז):

"שמור את החודש הסמוך לאביב (=ניסן) מפני אביב שיהא (=שיהיה) בזמנו".

הגמרא במסכת ראש השנה (דף כא, ע"א), מפתחת את הדברים בתוספת ביאור:

"שמור את חודש האביב - שמור אביב של תקופה שיהיה בחודש ניסן.

אולם, עדיין יש להבין, כיצד קובעים שחודש האביב יחול תמיד בחודש ניסן זמן יציאתנו מארץ מצרים? ובעצם, מדוע שתקופת האביב לא תחול תמיד בחודש ניסן, ללא התערבות שלנו? מכאן, אנו מגיעים לעיבור שנים - כמו השנה ה' תשס"ח. יסוד הדברים, מופיע בדברי הרמב"ם (ספר זמנים, הלכות קידוש החודש א, א):

"חודשי השנה הם חודשי הלגונה, שנאמר: עולת חודש בחודשו (במדבר כה, יד) ונאמר: זה חודש הזה לכם ראש חודשים (שמות יב, ב). כך אמרו חכמים (מכילתא דרבי ישמעאל בא פסחא א ומסכת ראש השנה דף ב, ע"א): זה ראש ל' הקריה למשה בראש הנהגה דמות לבנה, ואמר לו: כזה ראש וקדשי. והשנים שאנו מחשבים הן שני (=שנות) החמה, שנאמר: שמור את חודש האביב".

מטבע הדברים, חייב חג הפסח להיות תמיד בעונת האביב, "כי בחודש האביב (=בניסן) הוציאך ה' אלוהיך ממצרים". אולם, לא תמיד, יוצא חודש ניסן באביב, בגלל הפער שבין שנת החמה לשנת הלבנה, המהווים יחדיו את יסוד הלוח העברי. בחודש הירחי יש בדרך כלל עשרים ותשעה וחצי ימים. דהיינו, ממולד הלבנה בחודש אחד עד למולד החודש השני עוברים עשרים ותשעה וחצי ימים. לפי זה, אם נכפיל 29.5 ב-12 חודשי השנה, נקבל 354 ימים בשנת לבנה. בשנת חמה לעומת זאת, יש 365 ימים. כך, שכל שנה נוצר הפרש של 11 יום בין שנת החמה לשנת הלבנה. הפרש זה מביא לכך שחג הפסח מתקדם מדי שלוש שנים בחודש אחד בקירוב. מה שגורם לכך שהפסח לא יחול באביב, ולכן תיקנו חכמים את עיבור השנה בתוספת אדר ראשון, שבע פעמים בתקופה של 19 שנים (גוח-אדוט: שנים שלישית, שישית, שמינית, אחת עשרה, ארבע עשרה,

שבע עשרה ותשע עשרה במחזור קטן שהוא 19 שנים). כמובא במסכת ראש השנה (דף ז, ע"א). אירועי אדר הרגילים חלים בחודש אדר שני שהוא כמו אדר רגיל בשנה מעוברת שבה שלושה עשר חודשים. באמצעות החודש הנוסף, נמחק ההפרש שהצטבר בין שנת החמה לשנת הלבנה, וחג הפסח נשאר תמיד בזמנו בחודש ניסן שהוא בעונת האביב, כפי שציוותנו התורה. אגב כך, גם חג השבועות וחג הסוכות, נשארים בזמנם הקבוע בתורה לפי עונות השנה: חג השבועות בזמן הקציר וחג הסוכות בזמן האסיף.

עונות השנה אם כן, מהוות נדבך מרכזי לקיום מועדי ישראל לפי התרחשותם בעיתם ובזמנם. מה שמלמד, על סדר עיקבי ומדויק של הקב"ה בורא העולם ומנהיגו. כאשר, הסדר מתחיל ביישום הלכה למעשה את צו התורה החינוכי-ערכי:

שמור את חודש האביב.

כאשר חודש האביב נשמר, כך גם שאר החודשים, על כל המשתמע מכך.

2. כשהכול חשוך

אירועי המגילה מתוארים בדרך טבעית לחלוטין. אין בסיפור התרחשות ניסית - שם האל אינו מוזכר אלא פעם אחת, עובדה מאוד לא מצויה או אופיינית לסגנון המקראי.

אם נתבונן בשמה של גיבורת הסיפור נגלה כי - אסתר - לשון הסתר, מגילה - לשון גילוי.

ניתן להציע כי המגילה עניינה לגלות את הנסתר, את המסר - הסוד.

אירועי פורים משדרים תקווה ואופטימיות - שיש משמעות לכל האירועים שקורים.

כשנדמה שהכול חשוך, כשהעולם נראה כאוטי ומסוכן, איתני הטבע וגלי צונאמי אדירים מאיימים ושוטפים הכול, אין פתרון נראה לעין לבעיות צבאיות, מדיניות, כלכליות ורוחניות - הכול נראה ללא מוצא -

אולי הנוסחה, התשובה - היא פורים!!!

הכול יכול להשתנות, "גלגל" יש בעולם... היום כך ומחר אחרת...

היכולת להתבונן במשמעויות ולגלות אופטימיות ותקווה המולידים מעשה הם אולי הסיבה ל"וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם" (אסתר ט, כח).

על-פי "פורים" - חל"ד

3. מעשה מופלא ברב חיים כפוסי זצוק"ל (מאה 17) / שמעון בן יוסף

במועדי ישראל כמו פורים ופסח, זכינו לניסים גלויים ונסתרים, היום ובכל הדורות לכלל ולפרט. הקב"ה נגלה, פעם "משגיח מן החלונות" ופעם "מציץ מן החרכים".

מעשה נפלא שהיה עם הרב חיים כפוסי זצ"ל.

הרב היה מורה הוראה ודיין לקהילתו במצרים. כל ימיו היה דן דין אמת, ללא משוא פנים.

בסוף ימיו סיפרו הבריות, כהו עיניו וראייתו נחלשה מאוד. יודעי דבר הוסיפו בעדות ראייה, כי היה חותם אז את שמו על הדף והיה ריווח גדול בין אות לאות, ללמדך כי כבוד ראייה היה.

השמועה עשתה לה כנפיים והבריות החלו לרנו, אפשר, נכשל בלקיחת שוחד. נאמנים דברי התורה "כי השוחד יעוור עיני חכמים..." וד"ל.

שמע הרב ונחרד. קרא לכל הקהילה, להתאסף בבית הכנסת הראשי וברגש רב פתח את ההיכל ומול ארון הקודש קרא בדמעות ריבונו של עולם! אם לקחתי שוחד בימי חיי - אענש כעת במיתה!

ואם לא, עשה עמי אות לטובה ויאזרו עיני!!

וכך היה - מיד נפקחו עיניו וראה היטב כמו בבחרותו.

ומעיד החיד"א: אני ראיתי כתב ידו לפני כן, בכל רוחב הדף **ואחר כך** ראיתי שחתם "ה' נסי - חיים כפוסי", בכתב קטן מאוד עד שהיה צריך זכוכית מגדלת להאיר האותיות...

נפלאים מעשי ה' ורצון יראיו יעשה...

מדיני פורים קריאת המגילה

הכל חייבים לשמוע את קריאת המגילה - גברים ונשים. קריאת המגילה חשובה עד כדי כך, שמבטלים תלמוד תורה כדי לבוא ולשמוע אותה. עיקר המצווה היא לקרוא את המגילה בלילה וביום בציבור, כדי שיתפרסם הנס (פירסומי ניסא). לפני הקריאה נותנים צדקה זכר למחצית השקל, שנתנו בבית המקדש. הברכות הנאמרות לפני קריאת המגילה הן:

- אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על מקרא מגילה.
- שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה.
- שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה (הספרדים מברכים שהחיינו רק בלילה).

סעודה (משתה ושמחה)

ביום פורים מכינים סעודת חג נאה ומצווה להרבות בסעודה. יש לעשותה ביום ועם הרבה משתתפים כדי להרבות ולהגדיל את השמחה.

משלוח מנות איש לרעהו

במצווה זו חייבים איש ואישה, והיא נועדה להרבות שמחה ורעות. מצווה לשלוח לפחות לאדם אחד שתי מנות של מיני מאכלים הראויים לאכילה מיד. המנהג לשלוח ביום ועל-ידי שליח.

מתנות לאביונים

חובה לתת מתנות לאביונים ביום הפורים (ולא בלילה ולא אחרי החג), כדי לשמח את לב העניים. יש לתת שתי מתנות לשני אביונים.

הרמב"ם אומר שהשמחה הגדולה ביותר היא במצוות מתנות לאביונים - והיא חשובה יותר מהסעודה עצמה וממשלוח מנות. בהלכות יום טוב הוא אומר כך: "אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל לעניים ומרי נפש אין זו שמחת מצווה אלא שמחת כרסו".

קריאת התורה

בשבת שלפני פורים קוראים פרשת זכור. ביום פורים קוראים על המלחמה בעמלק בסוף פרשת בשלח (שמות יז: ח-טז).

הוספת על הניסים בתפילה ובברכת המזון

בפורים אין אומרים הלל מפני שקריאת המגילה נחשבת כאמירת הלל. בתפילת שמונה עשרה בברכת ההודאה ובברכת המזון אומרים על הניסים (תוכנו הוא סיפור נס פורים וההודאה עליו).

מי ששכח לומר על הניסים בתפילה אינו צריך לחזור (טוב לומר קודם אלוהי נצור לשוני, בדרך בקשה, הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. ואומר אחר-כך בימי מרדכי ואסתר וכו'). אבל אם נזכר בברכת מודים כל זמן שלא אמר שם ה' (ברוך אתה ה' הטוב שמך וכו') צריך לחזור.

מי ששכח לומר על הניסים בברכת המזון, ולא נזכר עד לאחר שאמר שם ה' (ברוך אתה ה' על הארץ ועל המזון) אינו חוזר, אבל לפני הרחמן הוא יזכנו לימות המשיח וכו', יאמר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה.

איסור הספד ותענית

על-פי ההלכה אסור לספוד (לשאת הספדים בהלוויות ובאזכרות) בחנוכה ובפורים.

על פי "ספר התודעה", הרב אליהו כי-טוב

מהלכות פסח

השנה מקדימים את תענית הבכורות ליום חמישי יב בניסן

כל בכור חייב לצום לזכר הינצלם של בכורי בני-ישראל במכת בכורות במצרים, ונהגו להקל ולהדר לאחר סעודת מצווה (כגון סיום מסכת), ולאכול מן הסעודה.

ערב פסח שחל להיות בשבת

בערב פסח שחל להיות בשבת מקדימים את בדיקת החמץ ליום חמישי בערב (אור ל-יג ניסן) ושורפים את החמץ בבוקר יום השישי. משאירים מזון לשתי סעודות השבת (ליל שבת ושבת בבוקר). בשעות הבוקר משתדלים לגמור את כל החמץ באכילה, אך אם נותר מעט חמץ מאכילים בו בעלי חיים, או משליכים אותו למים, בסעודה השלישית של שבת ערב פסח, אוכלים תבשילים שאין בהם חמץ, ואף לא מצה. אוכלים דגים, ירקות ופירות.

עיקר מצוות ליל הסדר

לחות את היציאה ממצרים על-ידי:

- א. **סיפור יציאת מצרים** - מצוות עשה היא לספר בליל הסדר ביציאת מצרים וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.
- ב. **אכילת מצה** - כדי לזכור שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ בשעת יציאת מצרים.
- ג. **אכילת מרור** - כדי לזכור שמיררו המצרים את חיי אבותינו במצרים.
- ד. **שתיית ארבע כוסות** - כנגד ארבע לשונות של גאולה (והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי).
- ה. **אכילת קורבן פסח** (בזמן המקדש). בימינו **אוכלים את האפיקומן** לזכרו.

תפילות מיוחדות בפסח

בתפילת ערבית של ליל החג וביום א של פסח גומרים את ההלל אבל בימי חול המועד ושביעי של פסח אומרים רק חצי הלל, משום שאז טבעו המצרים בים סוף שגם הם היו מעשה ידיו של הקב"ה (על-פי המדרש). בתפילת המוסף של יום ראשון של החג מוסיפים **תפילת טל**. מיום זה ועד שחרית של שמיני עצרת אומרים בתפילת שמונה עשרה **מוריד הטל** במקום משיב הרוח ומוריד הגשם. בשמונה עשרה של חול אומרים **ותן ברכה** במקום ותן טל ומטר לברכה. במשך כל ימי החג מוסיפים את תפילת **יעלה ויבוא** בתפילות ובברכת המזון.

בשבת חול המועד פסח נוהגים לקרוא במגילת **שיר השירים** - סיפור האהבה בין הקב"ה לעם ישראל - שהיא אחת מחמש המגילות.

ברכת האילנות

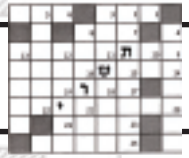
הרואה אילנות מלבליים באביב, מברך ברכה מיוחדת: "שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובים לְהַנּוֹת בהם בני אדם". אבל אם מברכים על האילנות - מה טעם מזכירים כאן את הבריות?

כדי שיזכור האדם, בראותו את האילנות - שהאילנות היו כעצים יבשים כל ימות החורף, והנה נתחדש בהם הלבלוּב - כך הוא האדם, גם אם דומה הוא בעיני עצמו כאילו אין לו עוד תקנה, כאילו הוא עץ יבש - אין הדבר כן, אלא גם הוא יכול להיות ירוק ורענן כאותו עץ. על כן מזכירים בברכה גם את הבריות - שנמשלו לעצים, למען יתבונן האדם ויפיק לקחי מוסר (על פי בן איש חי).

מדיני ספירת העומר

1. במוצאי יו"ט ראשון בתפילת ערבית מתחילים לספור ספירת העומר. הספירה נמשכת עד ערב שבעות.
2. מצווה על כל אחד לספור ספירת העומר בעצמו כמו שכתוב "וספרתם לכם", וניתן לספור בכל לשון.
3. צריך לספור ספירת העומר בעמידה, כפי שנרמז בפסוק "עצת ה' לעולם תעמוד" (תהלים לג). עצת - ראשי תיבות - **ע**ומר **צ**יצית **ת**פילין - לעולם תעמוד (על-פי החיד"א).
4. זמן ספירת העומר בלילה. ואם שכח לספור בתחילת הלילה סופר והולך כל הלילה.
5. אם שכח לספור באחד מהלילות ולא נזכר עד הלילה הבא אינו יכול לברך מכאן ואילך על הספירה, אלא יספור בלי ברכה. אבל אם נזכר מבעוד יום - יספור המניין של אותו היום בלי ברכה ועל-ידי זה יוכל להמשיך לספור מכאן ואילך בברכה.
6. מי ששאל אותו חברו בבין השמשות (לאחר שקיעת החמה) כמה הלילה לספירה? ישיבנו אתמול היה כך וכך ימים לספירה.

לוח המודעות מס' 160

תשבץ אדר-ניסן / מאת שילה הרשושים

בתשבץ זה ובכל תשבצי שנת תשס"ח מופיעים מושגים הקשורים לפרשות השבוע ולהפטרות הנוגעות לחודשי אותה חוברת (מצוינים בתוך הסוגריים).

10	9		8	7	6		5	4	3		2	1
	14					13			12			11
		19	18				17			16		15
				21								20
			26		25		24					22
		32		31	30			29				28
			36			35			34	33		
		40							39		38	37
			44		43					42		41
				48		47		46				45
		53		52	51		50					49
			58	57		56			55	54		
		64			63		62		61		60	59
			68					67		66	65	
		73			72		71			70		69
					75							74

במאוזן: 1) בהשאלה: בבלול-מוח, דאגה; 2) נשא את השעיר למדבר ביום-הכיפורים; 3) פרשת אחרי מות; 4) שמח; 5) 12) הפריט האחרון הנאכל בערב-פסח; 6) מסכת פסחים; 7) פרק עשירי משנה ח; 8) 14) מילת בריה; 9) נחלש, רפה; 10) 17) רצועה של סיבים בגוף המחברת שריר לעצם; 11) 18) סוג של התגלות אלוקית (ישעיה א); 12) 20) משמותיו של הרחרמון (דברים ג); 13) 21) מאכל מתוק המבוסס על שומן מן הצמוח ועל סוכר; 14) 23) מייצג הדור השני לבני-האדם (דברי-הימים א א); 15) 24) עוף טמא (פרשת שמייני); 16) 26) פרשה בספר שמות; 17) 28) קטע תפילה שנהוג לאומרו בתפילה העמידה בתשעה באב; 18) 29) אדון; 19) 30) מילת סירוב; 20) 32) סיכום בכתב, רפורט בלעז; 21) 33) חלה ביג באדר; 22) 37) אצטבה; 23) 39) מנהיג בני-ישראל, מוציאם ממצרים ומלכים לארץ-ישראל; 24) 40) יבשה בלב ים; 25) 41) נתינה מרצון, כפרשה בשמות; 26) 43) האופן בו מצטייר אדם או גורם כלשהו בעיני אחר; 27) 45) יחד, זה את זה; 28) 46) בו עשה משה את האותות (שמות ד); 29) 48) נאמרת בליל-הסדר; 30) 49) זה הדבר; 31) 50) מנת-אוכל (דניאל א); 32) 51) שבת ישראל; 33) 53) יין-שרף (ר"ת); 34) 54) משמותיו של חותן משה (שמות ד); 35) 57) השערה בדבר מציאות דבר-מה; 36) 59) בתוכם; 37) 61) מלך מגילת; 38) 64) חומה נמוכה; 39) 65) מרכז; 40) 67) פרשה הנקראת בחודש אדר, על-שמה נקראת גם אותה שבת; 41) 68) בעל-חיים לקורבן (פרשת אחרי מות); 42) 69) מעם זה בא המן (הפטרת פרשת זכור, מגילת אסתר ג); 43) 71) "את... בסופה" (במדבר כא); 44) 72) פרשה הנאמרת בשבת שלפני פורים, על-שמה נקראת גם אותה שבת; 45) 74) קוסם, מנחש (כ"מ, פרשת קדושים); 46) 75) מילת שבח לקב"ה, נאמרת בתחילת מזמורי תהילים ובסופם (תהילים קיג).

במאונך: 1) מטע זיתים או ענבים (ישעיה ה); 2) בנו של 23 מאוזן; 3) מבחר, מיטב (הפטרת פרשת זכור); 4) "מריח כעס" (פרשת כי תשא); 5) עניין, צורך (מלכים א יח); 6) גזיר-עץ אחוז אש (זכריה ג); 7) מקווה-מים גדול; 8) עצם זמנית בפה; 9) חמדת בשרים, מתעוררת גם בעזרת המראות הצובאות (רש"י פרשת ויקהל); 10) מדינה בלקנית; 11) כרויה, צמח בעל שורש מעובה, משמש לתבלין; 12) עוף אסור באכילה (פרשת שמייני); 13) 19) יום לידתו ופטירתו של 39 מאוזן; 14) 22) כלי-קודש במשכן, עשוי מקשה; 15) (פרשת תרומה); 16) 24) סופר דוד המלך (שמואל ב ח); 17) 25) בנו של דוד המלך (שמואל ב ג); 18) 27) הובא כתרומה למקדש (פרשת כי תשא); 19) 29) מלך יהודה שלא זכה לחיי העולם הבא (סנהדרין צ); 20) 31) אשת יוסף הצדיק (בראשית מא); 21) 34) שווה לכל נפש; 22) 35) שנת הקמת העיר תל-אביב; 23) 36) אחד מסוגי הקורבנות (פרשת צו); 24) 38) עליה רכב שלמה לטקס משיחתו למלך (מלכים א א); 25) 40) אמורא בבלי, על-מנת ללמוד תורה יום אחד אצל רבו היה הולך אליו 3 חודשים וחוזר שלושה חודשים (חיגיגה ה); 26) 42) הודאה בחטא שביצע האדם, מצוות עשה, שלב חובה בתהליך התשובה (משנה תורה, הלכות תשובה פרק א); 27) 44) אחד הסימנים בהגדה של פסח; 28) 46) קוסם; 29) 47) בת-קול; 30) 50) סוג של יתוש; 31) 52) נביא מתרי-עשר; 32) 55) מדור, חדר קטן; 33) 56) אחד מסוגי הקורבנות (פרשת ויקרא); 34) 58) בד לבן מובחר (פרשת תרומה); 35) 60) כלי-נשק בלתי שגרתי (שופטים ג); 36) 62) נוזל לשתיה; 37) 63) נערה צעירה; 38) 64) ראייה מראש; 39) 66) אחד מבניו של בנימין (פרשת ויגש); 40) 68) עיר-נמל קדומה, שם הייתה ישיבתו של ר' יחיאל מפאריס, מבעלי התוספות, לאחר עלייתו לארץ (נפטר ב-1270 לערך); 41) 69) תל-חורבות; 42) 70) מושג גיאומטרי; 43) רצף של אינסוף נקודות; 44) 72) תוספת לשם אדם שנפטר (ר"ת); 45) 73) תו מסיקלי.

ראה פתרונות בסוף הגיליון

פסיפס קהילות ישראל

מאת שמחה סיאני

יהודי יוון - חלק ד

האזור שכונה "ארץ יוון הישנה", נמצא בדרומו של חצי האי הבלקני שם נמצאו הקהילות היהודיות, שמספרן התדלדל מאוד עם השנים. נעשה כמעין "סיור" בקהילות אלה ונגלה קורותיהן.

קהילת ינינה

קהילה זו הייתה מן החשובות שבקהילות יוון הישנה בהרי אפירוס ובצפון-מערב יוון ושמרה על צביונה הרומניוטי*. על ראשיתה של הקהילה אנו למדים משנת 1160, מתוך מסעותיו של ר' בנימין מטודלה ביוון. הוא ביקר בקהילות שונות וביניהן נזכרת העיירה "ארטה", הסמוכה לדרומו של ינינה. מטודלה מצא בה 100 יהודים, ונראה כי מניין יהודים זה מנה גם את יהודי ינינה.

משנת 1431 ועד 1913, הייתה קהילה זו מאוד מפורסמת בין העיירות שבאזור ושימשה כמרכז מסחרי ותרבותי חשוב, שדרכו עברו שירות הסוחרים בדרכם לירידים הגדולים במערב וצפון יוון ואיטליה.

במאות ה-16-17 שגשגה הקהילה מאוד. לינינה הגיעו קבוצות של מגורשי ספרד וסיציליה שנטמעו בבני הקהילה הרומניוטית ואימצו את שפתם ומנהגיהם. לסוחרי הקהילה היו קשרים עם הקהילות הסמוכות, כמו ארטה ופריוויזיה שלחוף הים האדריאטי ואבלונה שבאלבניה.

באזור הסמוך לינינה היו עוד קהילות יהודיות קטנות, אך כולן נעלמו עם מרד היוונים בתורכים בשנת 1881. בנייהן התרכזו רובם ככולם בינינה או בקהילות שבמרכז יוון ובמזרחה.

במאה ה-18 שהו בינינה כשבעה שד"רים (שליחים דרבנן) מירושלים, מצפת ומחברון. בכל זמן שהותם בעיר, סייעו בפתרון שאלות בהלכה וביישוב חילוקי דעות בקהילה. בשנת 1855 השתקע בעיר השליח מירושלים, ר' חיים שמואל הלוי, המכונה החשמ"ל, ושנים רבות שימש בה כרב.

בסוף המאה ה-19 ותחילה המאה ה-20 חיו בינינה 5,000 נפש. מצבם הכלכלי היה טוב, שכן היו בה אורגים, צורפים, צבעים, זגגים ואף דיגים. בשנת 1913, עם החלפת השלטון התורכי בשלטון היווני, התחילו להגר יהודי קהילת ינינה לארץ-ישראל - לירושלים, וחלק קטן מהם היגר לארצות המערב.

בשנת 1923 נותרו בינינה כ-2,500 נפש. היו לקהילה ארבעה בתי-כנסת, שני בתי-ספר ואגודה ציונית אחת בשם "עמל ציון". אחד הסופרים החשובים באותה תקופה היה יוסף אליהו, שחי בשנים 1901-1931, שלאות הוקרה על פעילותו הספרותית, הציבה הנהלת עיריית ינינה את דיוקונו בין דיוקניהם של סופרי האזור בגן הציבורי בעיר. אחד מרחובות העיר אף נקרא על שמו.

* בני קהילה יהודית עתיקה עוד מתקופת בית שני שכונתה "הקהילה הרומניוטית".

יוסף אליהו תרגם ליוונית פרקים אחדים מספרי תהילים, איוב ומגילת שיר השירים וכן את שיריהם של ביאליק וטשרניחובסקי. הוא גם כתב שירים על האגם שבעירו ועל נופה של ינינה.

בשנת 1944, במלחמת העולם השנייה, הושמדו כ-90% מיהודי קהילת ינינה על ידי הנאצים הגרמנים. הם מנו אז כ-2,000 איש. בתום המלחמה חזרו המעטים שהצליחו להימלט להרים ושיקמו את אתר עסקיהם. בשנת 1986 חיו בינינה כמאה יהודים בלבד.

קהילת ארטה

בסמוך לינינה היו קהילות יהודיות נוספות בערים ארטה ופריזויה. ארטה הייתה בזמנו החשובה ביותר משלושתן. במחצית השנייה של המאה ה-12 נודעה הקהילה היהודית בארטה, שכאמור, ביקר בה בנימין מטודלה.

בימי השלטון העות'מני פרחו הקהילה וגדלה, וזאת משום שהתווספו אליה פליטים מספרד, סיציליה, פורטוגל ודרום איטליה. הקהילה מוזכרת במיוחד בשל השו"ת של רבני סאלוניקי שעסקו בבירורים הלכתיים הנוגעים בענייני עגונות, אישות וסכסוכי "יחידים" של הקהילות הנפרדות שהיו מצויות בעיר. שד"רים מארץ ישראל שעברו בארטה במאה ה-19, בדרכם לקורפו ולאיטליה, התערבו בענייני הקהילה וחזקו על ידי פסקיהם את הסכמותיה ותקנותיה, כפי שעשו בינינה.

בדורות האחרונים נתדלדלה אוכלוסייתה היהודית של ארטה בשל ההגירה לינינה וכן לאחר הכיבוש הגרמני במלחמת העולם השנייה, בו הושמדו 90% מיהודי הקהילה. רק שישים יהודים חזרו לארטה בתום המלחמה וברבות השנים לא נותר שם איש.

קהילת פריזויה

העיר פריזויה שוכנת מדרום-מערב לארטה בשפת הים היוני. היא שימשה בכל הדורות כאחד המרכזים המסחריים החשובים של היישובים הנמצאים ביבשת היוונית ובאי שלחופה (לפקס).

הקהילה היהודית בעיר פריזויה, נוסדה בתחילת המאה ה-20 על ידי סוחרים שבאו מקהילות מערב-יוון ובייחוד מארטה ומינינה. היא מנתה כ-85 משפחות שמצבן הכלכלי היה טוב.

בקהילת פריזויה היה בית כנסת אחד, "תפילת משה", שנבנה מכספי אחד מעשירי קהילת ינינה, וכן בית-ספר בו לימדו ארבעה מורים: יוונית, צרפתית ועברית. גם קהילה זו הושמדה על ידי הצורר הנאצי ויהודי הקהילה צורפו ליהודי קהילת ארטה. כולם הוסעו למחנות ההשמדה באושוויץ. בתום המלחמה חזרו לפריזויה רק חמישה עשר יהודים ומהקהילה היהודית לא נותר שם זכר!

* * *

היה בדעתי להמשיך ולכתוב על הקהילות היהודיות בחבל תסאליה, באיי יוון, באיי הדודיקניז, בחצי האי מוראיה ובאיי הים היוני והאדריאטי ועוד..., אך נמצאים אנו בפתחו של חודש "אדר", ומשכנס אדר מרבים בשמחה, לכן, אמשיך במאמרי על קהילות אלה בעז"ה בחוברת הבאה.

לכבודו של חג הפורים הבא עלינו לשמחה, אביא להלן את תולדותיו של שיר הקופלאס, אותו יהודי קהילת

סאלוניקי ואח' היו נוהגים לחבר בחג הפורים, בהם יש חריזה וקורטוב של הומור. כמו כן, אביא ממנהגי בני הקהילה ביום חג זה.

"מסורת חיבור וביצוע הקופלאס לפורים, אינה מוגבלת רק לקהילת יהודי סאלוניקי, כאמור, אלא הייתה מקובלת בכל הקהילות של דוברי הלאדינו: בתורכיה, ארץ ישראל, בולגריה ועוד.

המילה הספרדית 'קופלה' (כמו מקבילותיה הצרפתית והאנגלית Couplet), הוראתה "צמד", ובהשאלה משמעה בית שירי בן שתי שורות או יותר השזורות זו בזו בשרשרת של חריזה.

לדברי שמואל רפאל בספרו "אספר שיר" (כל הקטעים שלהלן מצוטטים מהספר):

"שיר הקופלאס הוא יצירה סטרופית [=יצירה הבנויה מבתי שיר מחוזרים. ש.ס.] בעלת רצף עלילתי ומימד נאראטיבי מודגש. שיר הקופלאס מועבר במסורת שבכתב ובמסורת שבעל-פה בלוויית מנגינה עצמאית או מושאלת. שיר הקופלאס נקשר לספרות הספרדית-היהודית והוא החל נדפס למן המאה השמונה-עשרה, אבל שורשים לו, ככל הנראה, גם במסורת הספרותית ההיספאנית שמלפני גירוש ספרד וגם במסורת השירה העברית, כגון שירי האזור והפיוט העברי (עמ' 42).

ימי הפורים שימשו עיתוי מצוין לחיבורם של שירי קופלאס. מאורע הנס כפי שהוא מובא בסיפור המגילה, על דמויותיה וגיבוריה המיוחדים, הסעיר את דמיונם של משוררי הלאדינו, והמספר הגדול ביותר של שירי קופלאס שנתחברו לחג יהודי כלשהו הם שירי קופלאס לחג הפורים [...]. ספרוני הקופלאס לפורים כללו על פי רוב שירים שהם עיבוד המסופר במגילת אסתר, לצד שירים שיש בהם מן הפרשנות והדיבור של המגילה, תוך העשרתה באמצעות שירי קופלאס היתוליים [...]. שירי הקופלאס לפורים תיארו את כתובי המגילה בלשון לאדינו עממית שווה לכל נפש, והם הושמעו גם בבתי הכנסת, אבל גם בבתי הפרטיים במהלך סעודת הפורים ובימי החג. לצד מאכלים מיוחדים, משלוחי המנות וה'פולאר', שימשו השירים הללו פריט פולקלורי רב-חשיבות בעיצוב דמות החג בקהילות היהודים-הספרדים דוברי הלאדינו (עמודים 120-121).

יהודי סאלוניקי נהגו להעניק איש לרעהו משלוחי מנות שנקראו "פלאטיקוס", מלשון צלחות. במשלוחי המנות נהוג היה לשים בובות מאפה בדמויות של מלכות, חתנים, חמורונים, צמידים, מספריים, דמותו של המן ובניו, סלסילות, קבקים, ונעליים – כל אלה היו נעשים מבצק מסוכר וצבוע בצבעי מאכל. בני סאלוניקי נהגו לכנות מוצגים אלה בשם הכולל "נובייקאס" Noveiecas (כלות קטנטנות), כיוון שנהוג היה לקנות אותם בשוק היהודי של סאלוניקי בימים חמישי ושישי שקדמו ל"שבת זכור" הלא היא השבת הקודמת לחג הפורים. שבת זו נקראה בפי יהודי סאלוניקי "שבת די לאס נובייאס" Shabat de las novias. הנובייקאס היו סמל לפריון, לשפע ולברכה והם חולקו על-ידי יהודי סאלוניקי איש לרעהו במהלך "שבת הכלות". רווקות נתברכו בבובת חתן; הרווקים בבובת כלה; הנשואים בבובת אישה הנושאת בחיקה ילד והנכדים קיבלו מסבם את ה"פולאר" Folar שהיה מעוצב אף הוא מסוכר. בסיס ה"פולאר" הוא צלחת עגולה בקוטר של שישה או שבעה סנטימטרים. משלוש נקודות במעגל הצלחת היו עולים שלושה עמודים מסוכרים המעוטרים בנוצה או בנייר כסף בצורת עלעלים. במרכז ה"פולאר" הניחו ביצה קשה שמותר לאכול אותה רק לאחר שמפרקים את ה"פולאר". מקור השם "פולאר" בשפה הפרוטוגוית ופירושה מתנה, ויש הגורסים כי מקור השם במלה הספרדית Pilar שהוראתה עמוד, וייתכן עמוד התלייה שעליו נתלה המן הרשע על-ידי היהודים (עמוד 121).

** תודה לז"ר מיכל הילד על הייעוץ וההדרכה במאמרי זה, בנושא "פורים בקרב דוברי הלאדינו".

הקופלאס לפורים בעלי האופי ההיתולי:

לא מדובר כאן בשירי דיבוב פרוזאיים לסיפור המגילה וגם לא בניסיון להעמיד טקסט בלאדינו שיש בו כדי לבאר למתקשים בעברית את מאורעות סיפור המגילה. הטקסטים הפורימיים ההיתוליים נשענים על סיפור המגילה, אבל הם מרחיבים אותה, עד כדי גוזמה קרנבלית. נדמה, כי בכל אחד משירי ההיתול הפגינו משוררי הלאדינו כישרון שירי יוצא דופן, שבא לידי ביטוי בעולם תמונתי עשיר, במערכת משוכללת של מטאפורות, במנגנון תומך של מוטיבים חוץ-מגילתיים ובהפגת שליטה במסורות ספרותיות כלליות ולא-דווקא יהודיות. כל שירי ההיתול לפורים הם שירי קופלאס רחבי יריעה שהעיון בהם מגלה את פניה של החברה הספרדית-היהודית בשיא יצירתה בלאדינו – בין המאה השמונה-עשרה והמאה התשע-עשרה. בעת הזאת השתכללו מנגנוני השיר בלאדינו ומשוררי הספרדית-היהודית ידעו ליצור מזיגה משוכללת של מוטיבים ספרדיים עם מוטיבים יהודיים לצד מוטיבים ספרותיים אירופאיים כלליים. אחד משירי ההיתול לפורים, ולטעמי מהיותר מיוחדים שחיברו משוררי הלאדינו, הוא השיר על-אודות "דיוקנה של זרש" (עמוד 126-127).

קטעים מתוך הקופלה לפורים "דיוקנה של זרש", מהדורת שאלוניקי, 1930 בתרגומו של שמואל רפאל:

קָל דְּבַר רוֹעַ נִיחַס לָהּ – אֵלּוּפֵת הַמְשַׁגְעִים	טִיב דְּבָרֶיהָ רַב גְּמֻמֹת אֶדְ נּוֹשָׂא אֶחָד בְּלִי דִי
עַל חֲטָאִים שְׁנַתִּיחֲדָה בָּם לֹא נִרְבָּה כָּאן בְּמַלִּים	הַזְכִּירָה לְטוֹבָה הָלֹא הוּא הַסְפּוֹר עַל מְרָדְכִי
מִזְלָה הִיָּה לְרֵאוֹת אֶת בְּחִיר לְבָהּ בֵּין עֲנָפִים	וְאִמְרָה הוּא אִישׁ שֶׁל צָדֵק לֹא שָׁקֵרן וְלֹא בְּדָאִי
אֲכֹו הִיָּה זֶה קִרְנָבֵל. חַג לְמַסְכָּה. יִשׁוּרִי	לֹא יִקָּד הוּא לְפָנֶיךָ, לֹא יִשְׁתַּחֲוֶה וְיִי. יִשׁוּרִי

צוֹרֵר הִיָּה הָמֹן – אֲשֶׁתּוֹ רָעָה שְׁבַעֲתִים	רֹאשׁ הָמֹן עֲשׂוּי מְגֻזֵּעַ, עֵץ מְרָקִיב וּמְנַדָּח
כֹּה קֶשֶׁה הוּא לְהַכְרִיעַ מִי רָשָׁע מִבֵּין הַשְּׂנִים	שְׁבַח לְבוֹרָא עוֹלָם, כִּי כּוֹכְבָם מֵהַר דְּעָף
הַתְּגַלְגְּלָה אֵלֵי דָמֹן מְרוֹם גְּאוֹת עֵינִים	בְּגַפְרִית נִשְׁרַף הַבַּיִת וְהַצֵּדֵק שׁוֹב נְצַח
כָּל הָרוֹדֵף יְהוּדִי, דַּע – זֶה אֲשֶׁר לוֹ יִאָּרֵעַ. יִשׁוּרִי	כָּד תֵּאבֵד יָד כָּל אֲנוּשׁ חוֹרֵשׁ רָעָה. יִשׁוּרִי

ביבליוגרפיה

- בבנישתי, דוד. "דע את עמך" – יהודי יוון. מרכז ההסברה, משרד החינוך. ירושלים ה'תשמ"ו - 1986.
- רפאל, שמואל. "אספר שיר" – מחקר בשירי הקופלאס של דוברי הלאדינו. הוצאת "כרמל" ירושלים – תשס"ה.

*** יימח שמו וזכרו.

א. שנת השביעית

הפקרת גידולי שביעית

הקדמה

מצוות עשה מן התורה להפקיר בשנה השביעית את כל הגידולים שמוציאה הארץ שנאמר "ובשביעית תשמטנה ונטשתה".

כל הנועל את כרמו או שגודר את שדהו ואינו משאיר פתח להיכנס בו ביטל מצוות עשה זו. כמו כן האוסף את כל הפירות לביתו ולא השאירם בשדה, אלא צריך להפקירם לכול ישראל (ולא לנוכרי).

הקרקע שגדלים בה גידולי השביעית הרי הוא בכלל ההפקר לצורך לקיטת הפירות ולכן מותר לכל אדם להיכנס לשדה כדי לקטוף פירות, אולם שלא לצורך לקיטת הפירות אין השדה מופקר. וכן אסור לכל אדם להיכנס לשדה על מנת לקצר את דרכו.

במקום שמצויים נוכרים מותר להעמיד שומר בשדה שימנע מנכרים מלהיכנס לשדה כדי שלא יקחו את פירות השביעית וינהגו בהם שלא בקדושת שביעית.

מותר לבעל השדה לנעול את שדהו כדי שלא ייכנסו בהם בהמה וחיה.

לא יאמר האדם כיון שמטרת התורה בהפקרת גידולי שביעית היא "ואכלו אביוני עמך". אם כן אני אשמור על השדה ואלקט את גידוליו ואחלקם לעניים שגם על דעת כן אסור לשמור ולנעול את השדה ועל זה ציוותה התורה ובשביעית תשמטנה.

הציווי שנצטוונו בתורתנו "ובשביעית תשמטנה ונטשתה" - שיהיו גידולי השדה מופקרים בשנה השביעית נאמר רק על הגידולים עצמם (בפירות ובירקות של שביעית). אולם האילנות והענפים אינם בכלל ההפקר. אסור לקחתם ללא רשות הבעלים ואסור להזיק להם.

הפקרת גידולי שביעית אינה תלויה במועד שנת השמיטה מ-א תשרי ועד כט באלול של השנה השביעית אלא תלויה היא בקדושת שביעית הנוהגת בגידולים עצמם.

דילמות בשמיטה (פתרונות בסוף הגיליון)

1. הפקר או אי-הפקרות

בעל מטע ושדה חייב להפקירם על מנת שיוכל כל דכפין להיכנס לקחת לעצמו כדי שלוש סעודות פרות וירקות. כך נכון הדבר בשנת שמיטה.

אבל באם מניסיון העבר נוכח בעל הבית ששדהו הפך למגרש משחקים או באם סבל מוונדליזם לשמו, מותר לו להפקיר שדהו בשניוני. הציעו דרך כיצד ניתן לדעתכם להפקיר את השדה מחד ולשמור על מצבו מאידך.